

## Pot nekega odhajanja

Nena Kopčavar Guček

Končala se je včeraj. Pot. Življenje, ki je pravzaprav končna, različno dolga, gladka, bolj ali manj samotna pot. Po njej hodimo sami, v skupini, v družini, v družbi, v dvoje, z občasnimi sopotniki.

Ampak nobena ni neskončna. Konec je včasih neusmiljeno in ostro zasekan na samem začetku, spet druga pot pa se počasi manjša in oži, iz ceste kolovoz, iz kolovoza pot, iz poti steza, ki počasi in nezaznavno postaja vse slabše prehodna, posuta s hudimi ovirami, dokler utrujen in sluteč konec ne kloneš, sedeš naslonjen, le za hip, se s hrbtno nasloniš na skalo, se zazreš nazaj po poti in se stopiš z veseljem ...

Zgodba, ki jo želim napisati, je povsem resnična; iz spoštovanja do opisane osebe bom namenoma spremenila nekatera dejstva, da je ne bi prepoznali.

Zdi se mi posebna, neponovljiva v svoji enkratnosti, v svoji človeškosti in v vsem trudu, ki so ga vložili sopotniki te osebe, recimo, moškega spola. Vsem, predvsem zaposlenim na Onkološkem inštitutu, prijateljem in zaposlenim v Domu starejših občanov v Cerknici se v imenu te osebe najlepše zahvaljujem za prizadevanje, strokovno in človeško, ki je marsikje presegalo okvire zmogljivosti in konvencionalnosti. Klic s službene poti nekje v Skandinaviji, 2. 6. 2006, na moj mobilni telefon, me je pretresel do dna. "Nena, ne vem, kaj naj naredim, ti si moja zdravnica, pomagaj. Nobene besede v nobenem jeziku ne razumem. Pomagaj mi, prosim, tukaj zdravniki mislijo, da je vse od stresa," je nerazločno, kot bi imel otekel jezik, z očitnim trudom govoril moj pacient.

(Tudi dolgoletni prijatelj, nekdanji kolega, ki je po smrti obeh staršev v tretjem letniku pustil študij medicine, da se je lahko preživljal. Zdaj je bil kot vodja velikih mednarodnih študij zaposlen v nekem farmacevtskem podjetju. Pred tremi leti sem ganjena ploskala ob podelitvi diplom na šoli za poslovne tajnike, kjer je Jasmin, recimo mu kar tako, končno dosegel višjo izobrazbo. Druge so spremljali starši, partnerji, sorojčniki, Jasmina pa jaz, tudi kot mentorica. Kaj ni to ironično? Njegova diplomska naloga je obravnavala stres na delovnem mestu ...)

Sledila so vsakovrstna prizadevanja Jasminovih sodelavcev, mojih kolegov, prevoz s letališča s pomočjo Jasminovega brata do Kliničnega centra in večerni klic kolega nevrologa na moj mobilni telefon. »Kje si? Doma? Nimam dobrih novic. Nevroglablom, v temporoparietalnem režnju, že precej razraščeno ...« Groza. Že anevrizma ali kakršna koli možganska krvavitev bi se mi zdela dovolj huda, moji možgani pa so se upirali sporočenemu. Neogibna odrevenelost v prastarem fotelju, da sem lahko približno vsrkala sporočeno. Potem med knjižne police. Mogoče pa le ni tako črno, kot imam zapisano v spominu, preživetje po štirih letih 10 do 20 %. Kaj pa internet, nič boljšega, neka nova zdravila, ki sicer stoodstotno izboljšajo možnost preživetja, a to je še vedno 20 do 40 %. Katastrofa.

Ne, ni res. Treba se je boriti. Zakaj ne bi bilo tistih zlatih 20 %

namenjenih prav njemu? Vredno se je boriti zanje. To sem mu skušala dopovedati, kajti brezkompromisno in ostro je zahteval resnico. In to je najbrž tisto, kar se mu je najbolj vtisnilo v podzavest in mu v času slabih devetih mesecev, kolikor jih je ostalo od nesrečnega telefonskega klica do konca poti, neizbrisno označilo vse ravnanje in razmišljanje.

Nato se je vse zvrstilo kot dobro koordinirana predstavitev barvnih slik. Vsaj moj spomin mi dopoveduje tako. MRI, ki je potrdil, da je tumor velik 3 x 5 centimetrov. Neverjetno ljubeznivi in simpatični profesor nevrokirurg, ki je po operaciji le žalostno zmajal z glavo. Jasmin, ki se je dve uri po prihodu iz operacijske dvorane zavedel in me stiskal za roko. So odstranili vse, so lahko? Samo razširjena biopsija, ki bo potrdila diagnozo, večji izrez bi mu v trenutku odvzel govor, desno roko in še marsikaj ... Naslednji dan, še z drenažno vrečko, ki si jo je kot neubogljiv pramen las kar naprej popravljal, je smuknil proti dvigalom: »Grem dol kadit!«

In – njegova preobrazba. Na temo akcija-reakcija. Sediva v parku in razpravljava o moji priljubljeni temi – komunikaciji. Če si pozitiven, izzoveš pozitiven odgovor. Plus-plus položaj. Ja, to je to. "Vidim, kako ti delaš. Imaš prav. Jaz bom tudi tako," je navdušen. "Zadnje čase sem bil negativen, to je bila že bolezen, a ne? Zdaj bo drugače." Vidim, da se res trudi. Vratarju prijazno pomigne, bolnici v sobi svetuje glede nasilnega moža ...

(Kajenje. Ostalo je njegova strast do konca. Predmet prepira s sestrami in sobolnicami, saj je pozneje na Onkološkem inštitutu neredko prižgal cigareto kar na hodniku ali celo v bolniški sobi. Sto- in večkrat sem ga spremljala dol, v park, na cigareto. Mu, priznam, posodila denar zanje ali jih šla celo sama kupit. Neetično? Nestrokovno? Definitivno, oboje. Odvajanje se mi je v njegovem primeru zdelo prepozno in brez vpliva na osnovno bolezen. Vse to si je razlagal po svoje in zdravstvenim delavcem v najbolj onemogli jezi zabrusil:

»Meni moja zdravnica dovoli kadit ...«)

Treba je bilo večkrat in natančno razlagati, kaj je naredil profesor in kaj sledi zdaj. Konzilij se je odločil za kombinirano zdravljenje, kemoterapija in obsevanje. Ob sprejemnem pregledu profesor onkolog ni lagal, Jasminovo analitično, neizprosno spraševanje je razjasnilo še siva, mejna področja. Čeprav me je že pol ure po tem spraševal: "Kaj je rekel? Še enkrat mi povej, počasi..." Za zdaj domov, čez nekaj tednov na obsevanje, kar ambulantno.

(Domov? Jasmin je živel s svojim bratom v hiši svojih staršev. Brata kljub večletnemu prijateljevanju in obiskovanju komaj poznam. Imata vsak svoje nadstropje v hiši in zelo poseben odnos. Do konca ga nikdar ne doumem, pa saj to je njuna stvar.)

Brat želi kar najnatančnejša navodila, večkrat pokliče, skrbi za redno jemanje zdravil. Jasmin gre s taksijem še sam v trgovino. Vsakodnevni obiski prijateljev, najboljša prijateljica je seveda psička Nina. Najdenka na smetišču je postala ena

najboljših v svojem razredu v pasji šoli. Z žalostnimi očmi me gleda. Vse ve. Brat jo pelje ven, samo vsak tretji dan. Sicer lepa psička gospodari po vrtu. In ljubosumno čuva svojega gospodarja. Ta ima nočne more, ne zna poklicati brata po telefonu, prespi na terasi na golih tleh in se prehladi. S težkim srcem grem na napovedani dopust. Brat večkrat telefonira. Po manj kot 14 dneh se odloči, da ne zmore. Jasmina odpelje na Onkološki inštitut. Tam ostane s krajšimi prekinitvami do časa po božiču, ko je sprejet v dom. Vmes še veliko, veliko dogajanja. Jasmin iz bolnice nenehno želi domov, a je vse manj kritičen. Kljub zdravilom in obsevanju in kemoterapiji v tabletah. Še en poskus osamosvojitve doma s pomočjo gospe, ki je že živela z rakavo bolnico in jo negovala. Zelo neprijeten izid. Jasmin jo dobesedno zlasa in jo fizično vrže iz hiše. Ne morem se ji dovolj opravičiti. Ker sem pomagala najti gospo, sem tudi jaz strelovod. "A bom moral zamenjati zdravnico?" Navidezno mirno odgovorjam: "Kot misliš, če želiš ..."

Razpoloženje niha kot nihalo ure. Čez pol ure skesan klic: "Ne zameri, nisem tako mislil ..."

Enako je z odnosom do osebja in sobolnic. Enkrat vzorno, malone medeno, drugič skoraj osorno ... Umeščenost tumorja pripomore k zmanjšani kritičnosti, si dopovedujem. Ne vem, ali vsi vedo.

Pri meni doma revolt. Mož me sprašuje, ali se zavedam, da imam tudi družino. Skoraj vsak dan sem v bolnici ...

Zahteven. Skoraj vsakodnevno zahteva pogovor z zdravnikom. Ga ustavlja na hodniku. Se mu postavi pred avto. Zahteva, da ga pokličem. Dogovorimo se za pogovor pri psihiatru. Bolnišnična psihiatrinja je trenutno odsotna. Da sem čim manj vsiljiva, komuniciram z njimi po elektronski pošti in odgovore "prevajam" Jasminu. On pa skuša potrpljenje vseh ... Še enkrat hvala vsem, ki ste delali z njim in zanj.

Drugi poskus domestikacije. Brat se ne odziva, ne hodi na obiske, ne želi stikov. Prestrašen od bolezni? Živi v isti hiši, a ne sodeluje. Dogovorimo se za vsakodnevni večkratni nadzor, prijateljice in jaz, sosede kuhajo, tudi prijatelj pride kaj skuhat. Muhasti Jasmin najboljšega prijatelja tako hudo prizadene, da mi njegova mati po telefonu pove, da je potreboval strokovno psihološko pomoč. Vzroka ne izvem nikoli. Niti ne sprašujem.

Jasmin je razklan. Po eni strani neskončno navezan na psičko, po drugi ji želi dobro in pravi, da tako življenje ni za psa. Jasmin sam že davno ne more iz hiše. Vse nas preseneti, ko čisto sam organizira posvojitve pri ljudeh s kmetijo. Obljubijo, da bodo Nino vrnili, če se Jasminu izboljša (...). Pošiljajo fotografije, kako se Nina kopa v potoku, teče s konjem ... Jasmina oblijejo solze, ko gleda slike. Pokaže mi en prst. Razumem. "Samo eno bitje sem imel, ki mi je bilo zares blizu." In še temu se je odpovedal. Prikimam.

Nekega jutra prijateljica ne more v hišo. Vstopi skozi balkon. Jasmin je negiben na kavču. Ne diha. Srce komaj bije. Pokličem me in organizirava takojšen prevoz v bolnico. Po naloxonu se Jasmin zbudi. Nejevoljen in žaljiv. Kletvice po tekočem traku. Pove mi, da hoče domov. Zdravniki na urgenci menijo, da je šlo za predoziranje pomirjaval in poskus samomora. V psihiatrično bolnišnico bo šel. Uspem pregovoriti nadzornega zdravnika za salomonsko rešitev in kolega sobnega zdravnika na onko tudi. Jasmin bo sprejet na isti oddelek, kjer je bil pred odhodom domov. Njegove oči me skoraj boleče prebadajo. "Izgini," komaj razločno zasika. V srcu sklenem: "Nikoli več domov ..."

Dobri dnevi, slabi dnevi. Kontrolni CT kljub terapiji kaže povečanje tumorja. Sprožim invalidski postopek. Socialne delavke pomagajo iskati dom. Jasmin obrazec, da soglaša z upokojitvijo, komaj še podpiše.

Včasih govori z lahkoto, včasih povsem nerazločno. Občasno je agresiven do osebja, tudi fizično. Pojavljajo epileptični napadi.

Tudi drugačne napade panike doživlja. Ni telefona! Najdemo ga pod blazino. Ni zdravstvene kartice! Zataknila se je v ovitek adresarja.

Lepega dne odkloni vsa zdravila. Zahteva, da pridem. Ko sem tam, me sprva ne prepozna, nato se vsuje ploha zmerljivk. Šele v prisotnosti druge prijateljice in dežurne zdravnice si premisli. Kot alternativo ponudijo premestitev na psihiatrijo, saj agitiranost prevladuje nad vsem drugim ... Jasmin se ukloni, potem pa razkrije, da bi šel rad domov. Potreboval bi 24-urni nadzor, kar je v naših razmerah finančno neizvedljivo. Vse prijateljice smo zaposlene, imamo družine, on pa kar vztraja, tri, vsaka po osem ur ... Socialne delavke najdejo Društvo po poškodbi glave. Imajo bivanjsko skupnost v Mostah. Stanovanje je kar prijetno, štirje gojenci imajo vsak svojo sobo, ena je prazna za Jasmina, strokoven nadzor 24 ur, cenovno bi šlo ... Navdušena sem nad nadjbo.

Iz bolnišnice pokličejo, da je spet padel. Epi, kljub zdravilom. Zdaj pravzaprav večino časa preleži. Zaradi njegove varnosti in varnosti osebja je potrebna sedacija. Še se zdi, da prepozna glas, stisne roko, se nasmehne. Osebje si zasluži občudovanje, pohvala ni dovolj.

Nepričakovano se pojavi možnost premestitve v dom. Več kot 40 kilometrov iz Ljubljane. Jasmin je vztrajal izključno pri središču Ljubljane. Kaj zdaj? Za hospitalizacijo ni več indikacije, varovano stanovanje ne pride v poštev, življenje doma še manj. Pridem se poslovit na oddelek, prijateljica ga spremlja z rešilcem do Cerknice. Ko odhajam, me grize slaba vest. Zakaj? K sebi domov ga nikakor ne bi mogla vzeti. Sem se dovolj potrudila? Sem v celoti upravičila zaupanje, kot izbrana osebna zdravnica in kot prijateljica? Sem res storila vse možno?

Formalno zdaj ni več moj bolnik. Karton smo morali poslati zdravnici v domu. Moja kolegica je, dobro se poznavajo, dopisujeva si po e-pošti. O Jasminu, seveda.

Obisk za novo leto, v domu. Takrat še nisem vedela, da je zadnji. Stimulativno in čisto okolje, skoraj prijazno. Nasmehne se. Me prepozna – ali si samo domišljam? Nato se vznemiri. Po daljšem raziskovanju in spraševanju se izkaže, da mora na stranišče. V sobi je, priročno in varno. Zaupa mi kot otrok in ravno toliko pomoči potrebuje. Zaupljiv in brez zadrege. Pogovarjava se, kot pač lahko. Medtem zadrema. Je utrujen? Raje grem? Prikima. Še zadnjič ga pobožam.

Njegova zdravnica mi sporoči, da se je nekako vdal. Kot da nekaj čaka? Da se najbrž poslavlja.

Zdaj je rešen. Zdi se, da je odšel, ker se je vdal v usodo.

Premagan. Zdaj je že nekje, kjer mu je lepo.

Nekje v tem ali kakem drugem ozvezdju mogoče sveti nova zvezda.

Hvala ti za vse, kar sem se naučila od tebe in ob tebi. Jasmin, mirno spi.